

Hederskultur och dess uttryck inom idrott och- hälsa

– I SKUGGAN AV ETT JÄMSTÄLLT SAMHÄLLE

---

*Culture of honor and it's expressions in physical
education*

– In the shadow of an equal society

Tom Avander

Handledare: Åsa Nilsson Dahlström

Examinator: Björn Alm

Sammanfattning

I denna socialantropologiska kandidatuppsats undersöks fenomenet hederskultur och hur hederskulturen påverkar idrott och- simundervisning i grundskolan, årskurs 7-9. Med kvalitativ metod och semistrukturerade intervjuer presenteras tre idrottslärares perspektiv på hederskultur, samt en skolkurators perspektiv och en socialsekreterares perspektiv.

Informanternas perspektiv bygger på deras erfarenheter av hederskulturella situationer inom deras arbetsmiljö, och uppfattningar om hederskultur. Teori om patriarkat är användbar för att förstå hederskulturen och med hjälp av lagstiftning, skollag och tidigare forskning diskuteras det empiriska materialet i denna studie, som visar ett hedersrelaterat förtryck mot elever med utländsk bakgrund.

Abstract

This thesis in social anthropology aims to study the phenomenon of culture of honor and how it expresses itself in sports and swimming lessons in elementary school, grade 7-9. With qualitative method and semi structured interviews this thesis presents the perspective of three physical educational teachers considering the culture of honor, as well as the perspective of a school counselor and the perspective of a social worker. The perspectives of the informants are based on their experiences and meetings with situations related to the culture of honor in their work related environment, and how that in turn has formed their perception of the culture of honor. Theory of patriarchy are useful for understanding the culture of honors, and with help of the legislation, education acts and previous research, the empirical material in this study is discussed which demonstrates an honorary based oppression against pupils with a non-Swedish cultural background.

Keywords: Hederskultur – Culture of Honor – Hedersrelaterat förtryck – Honor Based Violence – Patriarkat – Patriarchy – Grundskola – Elementary School – Idrott och- Hälsa – Physical Education – Socialantropologi – Social anthropology

Författarens egna tankar och tackord

När jag började mina högskola och- universitetsstudier visste jag varken vart jag var på väg eller vad det skulle leda till. Jag visste om att samhällsvetarprogrammet jag började på i Falun 2014 ledde till specifika yrken, men jag sökte redan då svar på hur utbildningen eventuellt skulle kunna leda till någonting annat, där jag skulle kunna få användning för mina styrkor i andra områden. Tidigt kände jag tveksamheter till vad jag studerade, som jag gjort till och från under hela min tid som studerande på tre och ett halvt år. Det är ett sätt för mig att ifrågasätta det jag gör, och veta att jag verkligen är på rätt spår. Fler gånger än vad jag kan räkna till har jag funderat på att hoppa av mina studier, men alltid in i det sista hållit mig kvar. Det har inte handlat om att jag varit osäker vad jag skulle göra istället, utan att jag ville bevisa för mig själv att jag kunde klara av att genomföra studierna och ta en examen.

Saker förändrades i alla fall när jag flyttade ner till Linköping för att studera socialantropologi under höstterminen 2017. Den terminen gav mig mycket insikter att jag beslutade mig för att stanna kvar och slutföra utbildningen med att ta examen i socialantropologi istället. Det passade mig bättre i kombination med mina styrkor och de tilldelade kunskaperna jag erfordrats och för vad jag vill utforska och arbeta med i framtiden.

Nu när jag har lyckats bevisa detta för mig själv, känns det som om jag uppnått någonting jag kan stå bakom och vara stolt över. Inte för den sakens skull att jag tagit en examen i socialantropologi och universitetsstudier, utan för att jag vet att jag har vad som krävs för att bli den jag vill bli. Det för mig är *ovärderligt*. En trygghet i sig då det är en styrka som jag alltid kommer att ha med mig, från och med den dagen jag tar mitt första steg utanför universitetet, iväg mot nya upptäcktsresande äventyr!

Det finns några personer jag vill tacka. Först vill jag tacka mina informanter, ni gjorde det möjligt för mig att genomföra denna kandidatuppsats. Tack! Sedan vill jag tacka min handledare Åsa Nilsson Dahlström som med ett gediget engagemang i ämnet socialantropologi har utmanat, ifrågasatt och inspirerat mig under mitt examensarbete. Men även under andra kurser och möten jag fått tillbringa med Åsa. Tack Åsa!

Sedan vill jag tacka mina föräldrar som alltid funnits bakom mig, likt en varm axel jag kunnat vända mig till om det behövts. Jag är så tacksam över att få ha blivit till den jag är på grund av er. Tack!

Till sist vill jag bara ge mig själv en klapp på axeln, att jag genomförde detta och att jag trodde på mig själv. Nu ser jag på mig själv med klarhet när jag tittar i spegeln, och hur redo jag är för nästa kapitel. Tack Tom!

Innehållsförteckning

I. Inledning	1
<i>Syfte</i>	2
<i>Frågeställningar</i>	2
<i>Bakgrund</i>	3
II. Metod	3
<i>Etiska överväganden</i>	5
<i>Presentation av informanterna</i>	5
<i>Idrottslärarna</i>	6
<i>Skolkuratorn & socialsekreteraren</i>	6
III. Teori & tidigare forskning	7
<i>Heder – ett kulturellt fenomen</i>	7
<i>Patriarkat</i>	10
<i>Lagar mot hedersrelaterat förtryck</i>	14
<i>Likabehandlingsplan</i>	17
<i>Hedersmordet på Fadime</i>	17
<i>Skolkuratorer och hedersrelaterat förtryck</i>	18
IV. Hederskultur inom idrott och- hälsa	20
<i>Lärarnas perspektiv på hederskultur inom idrott och- hälsa</i>	20
<i>Skolkuratorns och socialsekreterarens perspektiv på hederskultur och- relaterat förtryck</i>	24
<i>Det förebyggande arbetet</i>	27
V. Sammanfattning	30
<i>Idrottslärarnas uppfattning</i>	30
<i>Skolkuratorn och socialsekreterarens uppfattning</i>	30
<i>Informanternas uppfattning av det förebyggande arbetet</i>	31
VI. Diskussion	32
VII. Slutord	36
VIII. Referenslista	37
<i>Akademiska avhandlingar</i>	37
<i>Elektroniska tidskriftsartiklar</i>	37
<i>Internetkällor</i>	37
<i>Lagar</i>	38
<i>Litteratur</i>	38

I. Inledning

I denna socialantropologiska kandidatuppsats har jag valt att återbesöka och undersöka ämnet hederskultur, vilket jag för cirka ett år sedan skrev en annan uppsats om. Jag fick då ett generellt intresse för ämnet. Främst är jag fascinerad av hur stora grupperingar människor ägnar sig åt meningsskapande av olika sociala och- kulturella fenomen och att man med socialantropologiska metoder kan förklara hur ett samhälle eller en grupp människor är sociokulturellt organiserade. Jag anser hederskultur är ett intressant och betydelsefullt kulturellt fenomen att studera, för att bättre förstå hur vissa grupper socialt och kulturellt konstruerar hederskulturen, i ett samhällsperspektiv.

Att hederskultur förekommer och uttrycks på andra sätt än i form av fysiskt våld är ingen nyhet. Ungdomsstyrelsen uppger att nästan tolv procent, 70 000 ungdomar mellan 16-25 har upplevt begränsningar när det gäller vilken person de ska gifta sig med (Ungdomsstyrelsen 2009: 307). Den senaste statliga utredningen (2014) visade utifrån Ungdomsstyrelsens (2009) och Socialstyrelsens (2007) nationella studier, samt utifrån lokala kvantitativa studier från Stockholm och Malmö, att omkring 100 000 killar och tjejer mellan 16-25 år lever under hedersförtryckande kulturella normer (Våld i nära relationer 2014: 221). Enligt Carin Götblad, regionspolischef i Uppsala, omfattar hedersförtryckande normer bland annat begränsningar i skolan, klädval, förbud att ha pojkvän, könsstympning och oskuldskontroller vid giftermål, som ibland är arrangerade (Sandow: 2016). Att komma till Sverige från ett land vars samhällssystem och normer är mycket olika det svenska samhällets, till exempel när det gäller genusrelationer, kan leda till svårigheter att anpassa sig efter det ”nya”, och vad som säkerligen anses främmande. Detta kan påverka förutsättningarna för integration av de nya generationerna som växer upp i det svenska samhället. Integrationen av olika normer behöver inte alltid leda till problem, men vissa uttryck för hederskulturen i kombination med andra kulturella värderingar eller uppfattningar kan leda till förtryck. Detta är ett problem först då de råkar i kollision med värderingar och svensk lagstiftning som ligger till grund för samhällsstrukturen i Sverige. Jag vill förstå hederskulturen bättre, för att förstå hur fenomenets sociokulturella uppbyggnad och uppfattningar om hur samhället är konstruerat och vad det kan få för konsekvenser för elever i den svenska skolan.

För att skapa inblick i och förståelse av ämnet hederskultur och orsakerna till att hedersrelaterat förtryck förekommer, kommer denna uppsats att handla om hederskultur inom

grundskolans högstadium, och med hjälp av tre stycken idrottslärares perspektiv, en skolkurator och en socialsekreterares perspektiv ge en beskrivande och förklarande bild av fenomenet. Skolan är en plats vars värderingar vilar på fundamentala normer om jämställdhet, demokrati och mänskliga rättigheter. Dessa värderingsprinciper genomsyrar vårt samhälle, och blir tydligt i skolan, som diskuterar elevers värdegrund, individers långtgående frihet, jämställdhet och vad som menas med att vara en god medborgare i Sverige. Dessa värderingar sätts i den här uppsatsen i relation till hederskulturens normer, för att undersöka om och på vilket sätt hederskulturen inte korrelerar med de värderingar som den svenska skolan står för, och vilka konsekvenser eventuella krockar mellan olika värderingssystem kan få för elever och lärare.

Syfte

Jag har valt att skriva om hederskultur som uppsatsämne då jag tidigare läst om ämnet, och det berörde mig illa om hur unga flickor och kvinnor utsätts för olika sorter av förtryck, samt hur deras individuella valfriheter marginaliseras. Efter funderingar och dialoger med min handledare bestämdes det att mitt val av uppsatsämne skulle ge en beskrivande och förklarande bild av hederskultur utifrån tre idrottslärares perspektiv, en skolkurators och en socialsekreterares perspektiv. Uppsatsen syftar till att undersöka och analysera deras uppfattningar och erfarenheter av uttryck för hederskulturen inom idrott och- simundervisningen för elever i årskurs 7-9, och hur de har hanterat frågor och ärenden relaterade till hederskultur.

Frågeställningar

För att uppnå uppsatsens syfte kommer följande frågeställningar att besvaras:

- Vad har idrottsläraarna, skolkuratoren och socialsekreteraren för uppfattningar om och erfarenheter av uttryck för hederskultur inom idrott och- simundervisningen på högstadiet?
- Vad har idrottsläraarna, skolkuratoren och socialsekreteraren för uppfattningar om och erfarenheter av hur skolan arbetar när det gäller uttryck för hederskultur, i syfte att förhindra att elever utsätts för hedersrelaterat förtryck?

Bakgrund

Det finns flera definitioner av hedersrelaterat förtryck som är användbara inom detta ämne, och nedan följer en utvald definition:

”När det gäller hedersrelaterat våld och förtryck är kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet central och starkt knuten till kollektivet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhet i fokus och familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Detta förhållande kan vara mer eller mindre uttalat och kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb och giftermål och skilsmässa. I sin mest extrema form resulterar hederstänkandet i hot om våld och våld, inklusive dödligt våld. Det hedersrelaterade våldets kollektiva karaktär innebär att det kan finnas fler förövare av båda könen och att offren kan vara både kvinnor och män samt flickor och pojkar. Det kan också innebära att våldet sanktioneras av familjen och den närmaste omgivningen, även av andra kvinnor.” (Hedersförtryck, 2017)

Denna definition av hedersrelaterat förtryck kommer att användas som utgångspunkt för uppsatsen, för att undersöka hedersförtryck i skolan. Genom att intervjua lärare inom skolan med ämnet idrott och- hälsa, en skolkurator och en socialsekreterare, tänker jag förmedla deras erfarenheter och uppfattningar av hederskultur och- förtryck, samt analysera och diskutera intervjuresultaten i förhållande till relevanta teorier inom ämnesområdet.

II. Metod

För att kunna genomföra undersökningen och kunna dra några vetenskapligt underbyggda slutsatser har jag noggrant valt datainsamlingsmetod, samt metod för tolkning och analysering av det insamlade materialet. Metodvalet genomfördes med semistrukturerade fält intervjuer där antalet informanter bestod av fem stycken. Informanterna hittade jag på en utvald kommuns hemsida när jag letade efter potentiella idrottslärare. Detsamma gällde när jag letade efter skolkurator, och när jag letade efter en socialsekreterare letade jag på en närliggande kommuns hemsida. Jag kontaktade mina informanter via email cirka två veckor innan intervjumötet tog plats med en kort presentation av mig själv och mitt uppsatsämne.

Efter att de potentiella informanterna valt att medverka i uppsatsen utformades ett formulär med cirka 20 frågor, vilket utgjorde ett slags utgångspunkt inför intervjuerna men utan för den meningen att förhålla mig strikt till. Frågorna var ett slags mall att förhålla sig till under fältintervjuerna med informanterna, men eftersom det var semistrukturerade intervjuer så fördes de som ett samtal med öppna frågor under ett tidsspänn på cirka 30 minuter där informanterna fick tala fritt utifrån sina erfarenheter och uppfattningar gällande ämnet.

Urvalet av de potentiella informanterna skedde genom att jag sökte igenom hemsidor för kommunens grundskolor så att jag kunde hitta kontaktuppgifter till idrottslärare jag ville intervjua. Utöver urvalet av idrottslärarna, så skickade jag ett kontaktmejl till Socialtjänsten i en angränsande kommun och fick några dagar senare ett svar från en socialsekreterare som ville delta. Anledningen till att jag kontaktade Socialtjänsten för en intervju med en socialsekreterare var för att få ännu ett perspektiv på uppsatsämnet så att jag kunde få en djupare förståelse och bredare kunskap om hur man ser på hederskultur och hanterar hedersrelaterat förtryck. Jag ville också att eventuellt kunna göra en koppling till hur skolan och Socialtjänsten samarbetar i förebyggande syfte rörande hederskulturella ärenden. Därmed gjordes urvalet att ta kontakt med en skolkurator eftersom jag ansåg det kunde bli relevant att få dennes perspektiv och erfarenhet av hur det arbetas med frågor rörande hederskultur, samt hur hon samarbetade med Socialtjänsten.

Behandlingen av det insamlade materialet startade med transkribering av de ljudinspelade fältintervjuerna. Därefter genomfördes en öppen kodningsprocess som syftade till att hitta abstrakta meningar och kopplingar. Med det menar jag att genom öppen kodning hitta nyckelord, som sedan övergick till fokuserad kodning som kunde kopplas samman till att binda potentiella likheter i utlåtandena från informanterna. Utifrån detta kunde några potentiella teman formas och utvecklas till att skriva om som byggde på informanternas perspektiv och erfarenheter av hederskultur. Denna kodningsprocess och dess teman ligger till grund för de utvalda teorierna och den tidigare forskningen, som även används för att analysera och diskutera det empiriska materialet, besvara uppsatsens frågeställningar och därmed uppfylla uppsatsens syfte.

Semistrukturerad intervjumetod användes främst på grund av att det var den metod jag tidigare övat på och som kändes som det självklara valet utan att egentligen veta om att någon annan metod fanns att använda inom socialantropologi. Att välja en kvantitativ metod för denna kandidatuppsats i socialantropologi hade känts felaktigt, eftersom jag ville att mina intervjuer skulle fånga subjektiva erfarenheter och uppfattningar av hederskultur som möjligt.

Därmed passade kvalitativ metod och semistrukturerade intervjuer med relevanta personer bäst för mig och för denna studie.

Inledningsvis är det viktigt att nämna att denna uppsats och dess ämne med tillhörande syfte har genomförts utifrån ett visst perspektiv. Som med allt ser man saker utifrån ett perspektiv och det är inget annorlunda här. Med all data som insamlats, transkriberats, analyserats och blivit till användbara teman för uppsatsens syfte, har syftet med uppsatsen varit just att fokusera på hedersrelaterat förtryck och hur det kan ta sig uttryck i skolan. Informanterna tackade ja till att medverka i studien därför att de hade något att säga om hedersrelaterat förtryck. En person som jag kontaktade när jag skulle rekrytera informanter svarade att hen inte kunde bli intervjuad om den här frågan, eftersom hen inte hade någon erfarenhet av hedersrelaterat förtryck i sitt arbete. Mina informanter är alltså sådana personer som har erfarenhet av att ha hanterat hedersrelaterade problem i sina arbeten, men det gäller inte alla lärare eller personal som arbetar med elever. Mina resultat går alltså inte att generalisera, utan ska ses som några fallstudier av personer som arbetat med elever och hederskultur, och som kan berätta om hur hedersproblematik i skolan hanteras.

Etiska överväganden

Jag gjorde etiska överväganden som innebar att informanterna fick veta på förhand om att intervjuerna spelades in, samt att det inspelade materialet kommer raderas när uppsatsskrivandet var färdigt och godkänt. De fick veta att materialet endast skulle användas av mig och eventuellt av min handledare. Sedan informerades informanterna om att deltagandet var frivilligt och fick avslutas på deras begäran. Jag informerade också om de skulle få vara anonyma i den färdiga uppsatsen. Till sist så informerade jag dem om att de kommer att få se det slutgiltiga resultatet för att få chansen att läsa igenom det innan det publiceras offentligt av universitetet.

Presentation av informanterna

Uppsatsens empiriska material bygger på totalt fem personers erfarenheter och uppfattningar gällande hedersrelaterat förtryck. Tre av dessa personer arbetar på varsin grundskola och har idrotts och- simundervisning för årskurs 7-9, varav en undervisade klasser från årskurs 4-9. Den fjärde informanten jobbar som skolkurator på samma skola som en av lärarinformanterna, och den femte informanten är en socialsekreterare. Nedan följer en kort

presentation av var och en. Gemensamt är att de alla har erfarenheter av hederskultur. Eftersom informanterna skall förbli anonyma är deras namn påhittade.

Idrottslärarna

Helena: Arbetar som idrottslärare på en grundskola som innefattar årskurs 4-9 med cirka 175 elever. Helena har utbildat sig till idrottslärare på en idrottshögskola och har arbetat som lärare 7-8 år på olika skolor. Nu undervisar hon i idrott och simning för klasser i årskurs 4-9, varav simundervisningen består av en gång per termin för årskurs 8 och 9, och en gång per år för de andra årskurserna.

Amelia: Har jobbat som idrottslärare i tre år på en grundskola för årskurs 7-9 med cirka 450 elever. Amelia utbildade sig till idrottslärare på en gymnastik och- idrottshögskolan. Simundervisning sker endast på höstterminen, då hennes elever genomför ett simprov. Livräddningsträning sker i olika former beroende av årskurs mellan 7-9, och för de som inte uppnår kraven finns simsällskapet vilket är extra simundervisning.

Lizette: Har arbetat inom skolan som idrottslärare i många år, senaste skolan arbetade hon på i 18 år. Lizette utbildade sig på 80-talet och arbetar för närvarande vid en skola med cirka 350 elever i årskurserna 7-9 där hon har idrottsundervisning två gånger i veckan. Simundervisningen sker endast genom kontrollundervisning vid den skola hon verkar för närvarande, men vid tidigare skolan då hon undervisade förberedelseklasser krävdes mer ingående motivation och simundervisning för att få elever godkända.

Skolkuratorn & socialsekreteraren

Sandra: Sandra arbetar sedan två år tillbaka som skolkurator vid en skola i Linköping med cirka 350 elever som går i årskurserna 7-9. Hon har arbetat som skolkurator i cirka 13 år totalt på allt från lågstadiet till gymnasiet. Hennes utbildningsbakgrund är beteendevetenskaplig och tidigare har hon arbetat ett kortare tag inom socialtjänsten.

Malou: Arbetar som socialsekreterare och har gjort det i 6 år. Tidigare har hon bland annat arbetat inom HVB och hemtjänsten. Malou utbildade sig till socialpedagog och handlägger ärenden som omfattar ensamkommande flyktingbarn, vilket har omfattat hantering av hedersrelaterade problem med myndighetsutövning.

III. Teori & tidigare forskning

I detta avsnitt kommer det presenteras olika teorier om hederskultur, som är relevanta för att uppnå mitt uppsatssyfte. De olika teorierna kan ses som ett ramverk för att förstå hederskulturens grundläggande konstruktion och uttryck. Efter det kommer en presentation av tidigare forskning som omfattat hederskultur.

Heder – ett kulturellt fenomen

Hederskultur är ett utbrett fenomen i världen och bygger på en viss genusstruktur, där männen representerar familjens ansikte utåt, och har ansvar för att upprätthålla familjens heder. Hederskulturen baseras på en patriarkal familjeordning där kvinnan anses vara underordnad mannen (Eriksson 2005: 5). Mannens heder är förknippad med kvinnans sexualitet som har skambelagts, och hon förväntas att endast umgås med en krets av personer som kan kontrolleras och hon ska klä sig anständigt. Kvinnan kontrolleras noggrant av männen i sin familj då kvinnor anses utgöra ett hot mot mannens heder på grund av sin sexualitet (Wikan 2003: 57). Det beror på att hedern har två aspekter, det vill säga en inre faktor och en yttre. Den inre handlar om personens egen hederskänsla, medan den yttre handlar om omgivningens uppfattning i bemötandet av personen, det vill säga att i kollektivets ögon betraktas personen i fråga som hedersfylld eller inte (Eriksson 2005: 9). Begreppet heder är kopplat till kvinnors sexuella beteende på så sätt att mannens heder bygger på att hans kvinnliga familjemedlemmar beter sig anständigt. Detta har lett till att kvinnans kyskhet blivit en del av mannens heder, vilket ses som dyrbara ärbarnhetsnormer att noggrant kontrollera (Wikan 2003: 57). Skulle kvinnan bryta mot ärbarnhetsnormerna för hennes sexualitet, riskerar hon att utsättas för hedersrelaterat förtryck, för att återställa både den inre och den yttre aspekten av hedern. Att hedern hamnar i obalans innebär att omgivningen uppfattar mannen som utan heder och det påverkar den inre subjektiva hederskänslan. Detta resulterar även i hur omgivningen uppfattar mannens familj och släkt (Wikan 2003: 80-81).

Hedersrelaterat förtryck och- mord är kulturfenomen som förekommer inom alla religioner och trosuppfattningar, och det betyder till exempel att kristendom, buddhism och hinduism har eller har haft traditioner som hedersmord. Men ofta förknippas det och förekommer inom islamskt dominerande geografiska områden såsom Nordafrika, Mellanöstern och Central- och Sydasiens (Wikan 2003: 80-81).

De hedersrelaterade ärbarhetsnormerna är komplexa och tar sig i uttryck på olika sätt. Det kan ske genom att en tonårig flicka inte får följa med sina vänner på diskotek eller att hon träffar en pojkvän genom skolan som vanäras hennes familj, vilket vad fallet med Fadime som blev hedersmördad. Hon talade öppet i media om det hedersrelaterade förtryck hon levde under och att alla val hon gjorde var en representation av hennes familjs ansikte utåt (Wikan 2003: 62). Det anses alltså vara emot hedersvärderingarna om kvinnan i familjen själv väljer pojkvän, som Fadime gjorde och som orsakade familjens vanära så att hedern gick förlorad. Detta kollektiva och hederskulturella system skapar social ordning till sin omgivning, där varje man med heder framstår som en socialt, ekonomiskt och ibland politiskt och religiöst åtråvärd i förhållande till sin omgivning. Mannens heder är också kopplad till kollektivet (familj, släkten, klanen eller stammen), vilket avgör hur pass prestigefylld heder och ära de har i omgivningens ögon. Hedern bekräftas i den yttre uppfattningen, så vad rykten säger på om en släkt eller familj påverkar deras heder, och en familjemedlems vanära, påverkar även de andra. (Wikan 2003: 66-67).

Heder anses inte vara en motsats till skam, utan heder är något absolut som mannen har eller inte har, medan skam inom dessa traditioner är något som är relaterat till kvinnans sexualitet. Att kvinnan betraktas som att ha skam i kroppen, är enligt mannens hederskod lika med att skydda och förvalta sin sexualitet. Det vill säga att kvinnan har sin skam eftersom mannens heders är beroende av den, för att kvinnan skall undgå att dra vanära över släkten (Wikan 2003: 68, 70). Efter att Fadime hedersmördats av hennes far Rahmi, uttalade han sig i rätten om att *"man har ju sin heder"*. Detta indikerade att han ansåg att hon vanhedrat fadern och familjens heder då hon valt att träffa en egenvald pojkvän, som i sin tur resulterade i att han ansåg sig ha rätt till att återställa sin heder genom att mörda henne (Wikan 2003: 68). Att vara oskuld fram till hon gifter sig är mycket viktigt för kvinnan och för hennes familjs heder.

"Heder har en könsstympande komponent. Kvinnan ska hålla ihop sina ben. Hon ska inte röras, inte flirta, vara lydig och hellre dö än att sära på benen. Hon måste vara oskuld tills hon gifter sig. Om hon inte blöder på bröllopsnatten förlorar familjen sin heder." (Tuvér 2009: 10)

Det finns tydliga regler för att återfå och återerövra förlorad heder, vilka inom kollektivet är grundläggande värderingar. Brott mot dessa värderingar leder till att vanära uppstår när individer som står familjen eller släkten nära drabbas, då en dotter, syster, hustru eller kusin drar skam över sin förmyndare. Kvinnans förmyndare kan vara en make, bror, kusin, farbror eller någon annan man inom familjen eller släkten. Kvinnan anses vanhedra sin förmyndare

om hon inte kontrollerat sin sexualitet i enlighet med mannens hederskod. Hedern innebär för mannen att han måste ta hänsyn till sin egen och hela släktskapsgruppens risk att drabbas av vanheder, eftersom om en kvinna inom gruppen gör sig skyldig till att vanära sin förmyndare, påverkar det även människorna som står personen nära. (Wikan 2003: 70) Detta kan ske genom att kvinnan har sexuella relationer utanför släktskapsgruppen, som i fallet med Fadime. I Fadimes fars ögon sågs hon som en kvinna utan skam, eftersom hon valde att inte förhålla sig efter hederskoderna, vilket orsakade att hon vanhedrade släkten och hennes förmyndare.

Kvinnor är uppväxta med att ha skam i kroppen. Kvinnans skam framstår som ett sätt att vara ärbar, precis som att män har heder. Detta betyder att en kvinna som inte har skam i kroppen riskerar att störta hela släkten i vanära. En familjs eller förmyndares vanära blir verklig i offentligheten på grund av omgivningens värderingar, då skammen ligger i andras uppfattning och är ett yttre fenomen som kräver åtgärder efter att den blivit känd (Wikan 2003: 70-71). Det finns samhällen där heder inte alls är lika socialt och kulturellt betydelsefullt, som i Sverige t.ex. där vi har modell om välfärdsstaten som skall tillvarata medborgarnas intressen och behov, och där individen i stor utsträckning ansvarar för sig själv. Men i vissa samhällen där hederskulturen skapar den sociala ordningen bistår inte staten med att skydda individen eller kollektivets intresse. Staten betraktas som en fiende eftersom kollektivet, det vill säga familjer och klaner själva måste tillgodose gruppens intressen med hjälp av sin stolthet och heder. Hoten mot enskilda familjemedlemmar måste därför hanteras av familjen, eftersom man inte förväntar sig något stöd från samhället i stort. Individens intressen är underordnad kollektivets intressen eftersom ryktet familjen eller klanen har är avgörande för deras välfärd, status och ställning i samhället. Så i vissa samhällen klarar man inte att uppnå sina mål utan heder. (Wikan 2003: 73-74)

Att växa upp i ett hem och leva under hedersförtryck i ett samhälle som värnar om mänskliga rättigheter och om friheten till individens egna val och rättigheter, innebär svårigheter för individen att utveckla ett tydligt och självständigt "jag" (Hedersförtryck, 2017). Eftersom barn socialiseras in i de normer som olika grupper anser är centrala och relevanta, så uppstår en konflikt mellan normerna i en hedersbaserad, kollektivistisk kultur och normerna i den svenska starkt individbaserade kulturen, och svårigheter för individer att växa upp med två så olika ideal. Detta kan leda till ett självförakt och en ambivalens när barnet inte följer de kollektiva värderingarna (Lindell 2014: 35).

Det hedersrelaterade förtrycket kan ta sig olika uttryck, med allt från att bli kontrollerad när det gäller vart man vägen efter skoltid, att inte få vara med på vissa lektioner i skolämnena till att inte själv få välja vem man vill spendera sin tid med (Hedersförtryck, 2017). Oftast sker förtrycket kollektivt, det vill säga att det är kollektivt organiserat och utövat genom att till exempel familj- eller släktmedlemmar kontrollerar kvinnors och flickors sätt att klä sig rätt, att befinna sig på "rätt plats" och vilket socialt umgänge de har. Wiman-Lindkvist (2005) förklarar det här med hur kvinnor och flickor med muslimsk kulturell bakgrund ska klä sig beror på makt- och genusdimensionen om att kvinnans sexualitet skall kontrolleras. Det vill säga att en bra kvinna endast föder mannens barn och inte förstör sin sexualitet genom att "*springa runt och hångla eller att ha sex till höger och vänster*". Det innebär att kvinnor och flickor med denna bakgrund ska klä sig anständigt, och att för lite kläder anses fult och vulgärt, vilket sänder ut signaler om att vara en sämre, slampig kvinna som är alltför sexuellt lättillgänglig (Wiman-Lindkvist 2005: 35). Individerna som anses ha brutit mot de hedersrelaterade normerna kan inte bara utsättas för stora begränsningar och påtryckningar. De kan också bli utsatta för psykiskt och fysiskt våld när de anses ha brutit mot dessa normer och värderingar, i syfte att återvinna den skamfyllda förlorade hedern genom bland annat känslomässig och social utfrysning, skambeläggning, hot, ekonomiskt våld, och fysiskt och sexuellt våld. Det sexuella våldet tar sig uttryck genom att tvinga t.ex. sin dotter att ingå i ett äktenskap mot hennes vilja, och det fysiska kan vara en metod när annat förtryck och kontroll inte fungerar för att bestraffa individen, eller när skammen är så stor att kvinnan måste dödas för att familjen ska kunna återupprätta sin heder. Det ekonomiska våldet används för att hålla flickor och kvinnor från att utbilda sig, välja karriär och att försöka etablera sig på arbetsmarknaden, eller att inte få tillgång och rätten till sin självständiga ekonomi då den friheten skulle innebära en risk och ett hot mot familjens normer och värderingar (Hedersförtryck, 2017).

Patriarkat

Patriarkat är en social konstruktion som baseras på uppfattningen om att det är män, och särskilt äldre män som har, och ska ha, den ekonomiska, juridiska och politiska makten i ett samhälle. Denna makt utövas både inom hushållet och i den offentliga sfären, och genomsyrar därmed hela samhället. Kvinnor i ett patriarkaliskt samhälle har ur ett maktperspektiv underordnade roller och det förekommer ibland kvinnoförtryck. Karaktären och graden av kvinnoförtrycket ser dock olika ut beroende på vilket geografiskt och kulturellt område det är

tal om, men patriarkat är vanligt i stora delar av Europa, Afrika, Mellanöstern och i delar av Syd, Öst och- Centralasien. (Ovesen & Brante NE: 2018)

I Joseph's (1996) redogörelse för patriarkatet inom den arabiska världen menar hon att patriarkat är avgörande för hur de sociala, ekonomiska och politiska normerna uttrycks och formar en samhällelig ordning för de samhälleliga medlemmarna. Inledningsvis förklarar Joseph patriarkat som en struktur för social organisering, vilket tas till uttryck genom olika samhälleliga sfärer som kommer att presenteras nedan. Det centrala som konstateras med patriarkat är hur det är en auktoritär hierarki som är kontrollerad och dominerad av männen, och som utgår från varje familj. (Joseph 1996: 14)

Joseph (1996) skriver att i arabvärlden är släktskapet det centrala för hur personer skapar sin identitet och sin position i samhället, vilket kommer bidra till personens framtida ekonomiska säkerhet. Detta beror på att släktskapet utgör en central del av det patriarkala samhällssystemet, som sprids över till alla sfärer av det sociala livet vilket betyder att män och äldre män anses överlägsna kvinnor och yngre män när det gäller arbetsuppgifter, uppdrag, administrativa uppdrag, eller som politiker eller religiösa ledare etc. Det är också de äldre männen i släktskapsgruppen som avgör om en gift kvinna behåller fortsatt medlemskap i faderns släktskapsgrupp efter att hon har gift sig. (Joseph 1996: 15) Anledningen till detta medlemskap efter giftermålet beror på att kvinnans sociala status och position i samhället anses kulturellt och traditionellt vara underordnad mannen, och antingen genom blod eller äktenskap vara en personlig, social och juridisk egendom till fadern, vilket förutsätter att kvinnan ska vara oskuld när fadern gifter bort kvinnan eftersom dotterns renhet reflekterar fadern och familjens ära. Denna ära får fadern, kusiner, bröder etc. att noggrant skydda och kontrollera hennes renhet, så att kvinnans sexualitet och handlingar inte sätter sin egen och sin familjs heder på spel. Detta speglas även i kvinnans uppträdande inom samhällen och kulturer med dessa konservativa normer, genom att hon inte bär korta eller avslöjande kläder eftersom det betraktas som oanständigt och skamligt. Denna uppfattning är den kulturella konceptualiseringen av ära, som med andra ord förutsätter att männen inom den patrilineära lineagen kontrollerar släktens kvinnor och att kvinnorna måste lyda männen för att upprätthålla männens heder. (Dógan 2011: 425, 427)

De kollektiva uppfattningarna om heder innebär att männen begränsar kvinnans rörlighet utanför hemmet, eftersom de anses riska att möta obesläktade män vilket måste undvikas. Möten med obesläktade män skulle uppfattas som ett lösaktigt beteende och dra skam över familjen. Detta skulle i sin tur kunna leda till att fadern och eventuellt andra nära män inom

släkten kommer att behöva återställa hedern genom att införa olik begränsningar för kvinnan, eller till och med ta till våld och till och ibland också döda kvinnan eftersom hon kränkt familjens heder. Därför försöker männen begränsa sina kvinnliga släktingars rörlighet utanför hemmet eftersom kvinnor anses ha en medfödd svaghet som gör dem mer benägna att begå synd. Kvinnor som inte anses ha manligt beskydd anses också vara lovligt byte för andra män. Det är inte dem obesläktade männen som anses behöva ta ansvar för att inte kränka oskyddade kvinnor, utan kvinnorna själva och deras manliga anhöriga måste se till att kvinnorna inte utsätts för denna risk för att bli vanhedrade. Skulle det ändå inträffa skulle det finnas starka skäl till att straffa eller till och med döda kvinnorna. (Dógan 2011: 435-436)

Att dra en slutsats om att en kultur och alla som lever inom den skulle reagera likadant när det gäller hedersförtryck vore felaktigt, även om de flesta samhällsmedlemmar skulle känna till de hederskulturella normerna. För den som dragit skam över familjen och männen så är hedersmord inte den enda utvägen, och istället förekommer oftast mindre brutala lösningar på problemet. Trots det kvarstår det faktum att hedersmord fortfarande existerar som ett traditionellt uttryck för hederskulturen, och att hedersmord i vissa samhällen inte anses vara ett brott (Wikan 2003: 20).

Ekonomiskt patriarkat syftar på de privilegier som män och äldre har äganderätt och kontroll över, så som rikedomar och materiella resurser, men även mänskliga och sociala resurser. Som nämnts ovan utgör ett patriarkaliskt släktskap den primära ekonomiska tryggheten för individen, så med andra ord är män och särskilt äldre män finansiellt ansvariga för kvinnor och yngre. Även om kvinnor och yngre familjemedlemmar också är ekonomiskt aktiva och bidrar till familjens försörjning, så anses männens bidrag vara överordnande. De ekonomiska och materiella arvsreglerna inom muslimskt lag och- rättssystem följer också patriarkal och- patrilinejär struktur, och även om döttrar också ärver så är det mindre än vad söner ärver, eftersom man förutsätter att kvinnorna blir försörjda av sina män eller söner. Detta system ger männen kontroll över släktens arbete när det gäller vem som ska göra vad. Tanken med det är att de på grund av sina tillgångar och sin kontroll över släktgruppen kan fördela resurser och skapa kollektiv trygghet, alternativt att de yngre och kvinnorna genomför arbetsuppgifter och tjänster åt de äldre. Inom patriarkala samhällen är det vanligt att företag och restauranger drivs av släktgrupper, med de äldre männen som primära ägare och beslutsfattare. (Joseph 1996: 15-16)

Det patriarkala släktskapet upprätthåller det ekonomiska patriarkatet, genom att släktskapets nätverk är utformat för att hjälpa släktingar att hitta jobb eller agera som referens, både

temporärt och på lång sikt. Att det fungerar så beror på att de äldre männen oftast har ett utbrett kontaktnät med en marknad som sträcker sig över närliggande släktskapsgrupper, och de kan då informera och assistera bättre när de befinner sig på positioner som omfattar finansiella resurser och möjligheter till att låna etc. Sedan finns det givetvis arbetsplatser där de anställda inte är släktingar, men då bidrar det ekonomiska patriarkatet till idén om värderingarna av en patriarkal familj som gör arbetsgivarens roll till att bli sedd som en fadersfigur eller farbror, och arbetstagarna som juniorer i ”arbetsfamiljen”. Så mindre företagsorganisationer kan liknas vid en släktgrupp med en arbetsgivare som förväntas ta ett familjärt ansvar som vid t.ex. bröllop, födelsedagar eller ingripa vid familjekriser och tvister, samtidigt som arbetarna förväntas ställa upp för sin chef som om det vore för familjen (vilket det alltså också ofta är). (Joseph 1996: 16)

Den patriarkaliska maktordning gäller även det politiska patriarkatet, då släktskapet är avgörande och principiellt fungerar som en bas för nationen och som förklarar hur samhället använder familjen som rekrytering och utbildningsplats för medborgarskapet. Denna princip uttrycker sig genom att barn vanligtvis är arvtagare till faderns medborgarskap, eftersom modern klassificeras som ingift i en patriarkal släktskapsgrupp. Det omvända gäller inte, det vill säga när en kvinna gifter sig i sin makes släktskapsgrupp så kommer deras barn att tillhöra makens släktskapsgrupp och medborgarskap, inte kvinnornas. Ett barn som föds utanför äktenskapet kan få svårigheter med medlemskap och medborgarskap, eftersom släkt- och medborgarskap ärvs räknas på fädernet, men endast om fadern är gift med modern. Dessa arvsregler påverkar politiska val och faderns arv avgör barnens möjligheter och framtid. (Joseph 1996: 16) Barn kan även ärva faderns politiska anknytningar, klienter och relationer, vilket ofta innebär att muslimska politiker ser till att deras söner blir till politiska ledamöter för parlament eller medlemmar för politiska partier. Även om de inte identifierar sig med faderns politiska tillgångar och relationer, måste de ofta förlita sig på dessa kontakter och förbindelser ändå, eftersom det patriarkala samhället och dess normer är så pass starka. Det är svårt att bryta eftersom dessa värderingar och normer genomsyrar nationen, och individerna är beroende av kollektivet. Detta blir tydligt när politiska ledare använder patriarkala släktskapstermer och förstärker patriarkatet genom att kalla sig ”nationens fader”, och ledare av patriarkala partier identifierar sig som fadern av deras rörelse samtidigt som dess medlemmar kallar sig systrar och bröder. Detta bidrar till att legitimera släktsystemets struktur och upprätthåller patriarkatet på den politiska arenan, som i sin tur har makt över ekonomin och den sociokulturella utvecklingen. (Joseph 1996: 17)

Det patriarkala politiska systemet förstärker patriarkatet i sig när männen har majoriteten av politiska maktpositioner som bland annat överhuvuden över staten, medlemmar av parlamenten, myndighetspersoner och medlemskap i politiska partier. Flera politiska teoretiker argumenterar för att patriarkatet i arabiska samhällen är så sammankopplat på grund av de flytande relationerna mellan civilsamhälle och stat, offentlig och privata domäner, familj och myndighet. Så för att demokrati skall vara möjlig krävs det en distinktion mellan dessa samhällsdelar, det vill säga då civilsamhälle och stat är oberoende av varandra, men i dessa samhällen argumenteras det för att dessa distinktioner är otillräckliga och leder till ett auktoritärt system. (Joseph 1996: 17)

Lagar mot hedersrelaterat förtryck

Det finns idag nationella studier av hedersrelaterat förtryck som visar hur pass omfattande fenomenet är i Sverige. Dessa studier omfattar bland annat statistik över begränsningar i valet av vem man vill ingå ett äktenskap med, och i vilken utsträckning individer upplever religiösa, sociala och kulturella påtryckningar och begränsningar. Studier visar även hur könsstämpning är ett omfattande problem, och statistiken visar att så många som 38 000 flickor och kvinnor i Sverige kan vara könsstämpade, varav 7 000 är flickor under 18 år. (Hedersförtryck, 2017) Vare sig det handlar om fysiska, psykiska, ekonomiska eller andra uttryck för hedersrelaterade förtryck, så strider förtrycken emot grundläggande mänskliga rättigheter i både svensk och EU-lagstiftning och är fenomen som hindrar personer från att integreras i det svenska samhället. Länsstyrelsen Östergötland har sedan 2005 det nationella uppdraget och det övergripande ansvaret för länsstyrelsernas uppdrag att motverka och förebygga hedersrelaterat förtryck med utgångspunkten i FN:s deklaration av om de mänskliga rättigheterna, FN:s konvention om barnets rättigheter, samt FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor och svensk lagstiftning (Länsstyrelsen, 2017). I skollagen uttrycks det också i enlighet med diskrimineringslagen att alla elever skall ha lika tillgång till utbildning:

”Alla ska, oberoende av geografisk hemvist och sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i skolväsendet om inte annat följer av särskilda bestämmelser i denna lag.

I diskrimineringslagen (2008:567) finns bestämmelser som har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och

möjligheter inom utbildningsområdet oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Lag (2014:960).” (Riksdagen, 2017)

Skolverkets arbete med jämställdhet omfattar prövningar och utveckling av elevernas förmågor och intressen oavsett könstillhörighet, där alla flickor och pojkar har rätt till utbildning fri från trakasserier, diskriminering och kränkningar. Som en del av det demokratiska arbetet ska jämställdhet vara en grundläggande del i skolan som ger möjligheten för alla barn och elever att pröva och utveckla sina intressen och förmågor utan några begränsningar som kopplas till kön. Det förebyggande arbetet av hedersrelaterade förtryck finns tydligt uttryckt i skollag och läroplaner. (Skolverket, 2017)

”Enligt skollagen ska utbildningen i skolan utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna såsom alla människors lika värde, lika rättigheter och möjligheter samt jämställdhet mellan kvinnor och män.” (Skolverket, 2017)

Även skolverkets läroplan LGR 11, som utgår från FN:s barnkonvention säger:

”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. (...) Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmönster. Den ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.” (Hedersrelaterat våld och förtryck 2010: 11)

Gällande könsstympning är det brottsligt enligt svenska lagen (1982:316), och brott mot lagen kan innebära fängelse i mellan två och sex år:

”1 § Ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem (könsstympning) får inte

utföras, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte. Lag (1998:407).

2 § Den som bryter mot 1 § döms till fängelse i lägst två och högst sex år. Är brottet med hänsyn till omständigheterna mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.” (Riksdagen, 2018)

Gällande tvångsäktenskap och barnäktenskap började ny lagstiftning att gälla den 1 juli 2014 som omfattar både straffrättslig och civilrättslig bestämmelse för att skydda och stärka berövade individer eller dem som befinner sig i riskzon. De som genom olaga tvång förmår en person att ingå i ett äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelse risker att bli dömd till fängelse för straffet äktenskapstvång i högst fyra år enligt brottsbalken 4 kap. 4 c § Om brott mot frihet och frid:

”4 c § Den som genom olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet förmår en person att ingå ett äktenskap som är giltigt i den stat där det ingås, i den stat enligt vars lag det ingås eller i en stat i vilken minst en av makarna är medborgare eller har hemvist döms för äktenskapstvång till fängelse i högst fyra år.

Detsamma gäller den som på sätt som anges i första stycket förmår någon att ingå en äktenskapsliknande förbindelse, om den ingås enligt regler som gäller inom en grupp och som

1. innebär att parterna betraktas som makar och anses ha rättigheter eller skyldigheter i förhållande till varandra, och

2. innefattar frågan om upplösning av förbindelsen. Lag (2014:381).”

(Riksdagen, 2018)

Gällande vilseledande till tvångsäktenskapsresa, är straffet högst två år enligt 4 d §:

”Den som genom vilseledande förmår en person att resa till en annan stat än den där han eller hon bor, i syfte att personen genom olaga tvång eller utnyttjande av hans eller hennes utsatta belägenhet ska förmås att ingå ett sådant äktenskap eller en sådan äktenskapsliknande förbindelse som avses i 4 c §, döms för vilseledande till tvångsäktenskapsresa till fängelse i högst två år. Lag (2014:381).” (Riksdagen, 2018)

Likabehandlingsplan

Alla skolor har och skall följa en likabehandlingsplan. Denna plan kan se litet olika ut och genomföras på litet olika sätt från skola till skola. Gemensamt har de alla att det är en plan som utgår från Skollagen (2010:800), Diskrimineringslagen (2008:567), samt Förordningen (2006:1083) om barns och elevers deltagande i arbetet med planer mot diskriminering och kränkande behandling (Linköpings Kommun, 2018). Denna lagstiftning är likabehandlingsplanens värdegrund och ordningsregler, som ska implementeras i skolan och av den verksamma personalen för att värna elevernas lika rättigheter oavsett: kön, etniskt tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning, funktionshinder, könsöverskridande identitet eller uttryck och ålder. Varje likabehandlingsplan är alltså litet olika beroende på skola, men att de alla har en likabehandlingsplan som syftar till att alla elever ska behandlas så att de har samma rättigheter och möjligheter (Norrtälje Kommun, 2018).

Hedersmordet på Fadime

Mordet på Fadime är det hedersmord som oundvikligt har blivit det mest uppmärksammade fallet gällande hederskulturen i Sverige. Fadimes pappa, Rahmi Sahindal erkände att han själv sköt ihjäl sin dotter, eftersom hon, enligt honom, var en hora, kastade skam över familjen och att det inte fanns något annat alternativ än att döda henne på grund av att Fadime vanhedrat hans och släktens heder. 1996 blev Fadime förälskad i Patrik som hon träffat själv. De planerade att gifta sig men Fadime varnades av morbrodern för att om giftermålet gick igenom skulle alla flickor i släkten gifta sig svenskt (Wikan 2003: 110). Fadime var aktiv med att tala offentligt (SVT och riksdagen) om det hedersrelaterade förtryck hon levde under, hon berättade hur hon utsatts för påtryckningar bara på grund av att hon tänkte gifta sig med Patrik. Innebörden av påtryckningarna gjorde att Fadime och Patrik träffades i hemlighet, fram tills att hon gjorde ett riktigt val att gå sin egen väg med Patrik. Hon förklarade i media om att hon visste vad detta val skulle innebära, angående att hon bröt de kollektiva och-kulturella äktenskapsvärderingarna. Hon talade öppet om hennes rätt till sitt eget liv och anmälde till och med sin far och bror för våld och mordhot, vilket var att uppröra släkten ännu mer (Wikan 2003: 22). Det var att trotsa hedersvärderingarna och normerna gällande hennes sexuella ärbarhet. Skammen som drabbar släktrationerna angående detta går att uthärda privat, men även om det är förödmjukande så drabbas inte hedern och vanära familjen förrän

den blir offentlig. Så när inte skammen och konflikten löstes inom familjen, utan istället offentliggjordes av Fadime ledde det till att skammen blev vanära utåt – att den behövdes tvättas bort vilket kostade Fadimes liv (Wikan 2003: 10-11). Den 21 januari 2002 bröt sig hennes far Rahmi in i en lägenhet där Fadime befann sig och avrättade henne med en pistol samtidigt som han skrek ”*Jävla hora! Varför kom du in i min familj!*” (Wikan 2003: 111-112).

Enligt Rahmi hade Fadime förstört deras liv och ställde konstant till med konflikter, på grund av att hon enligt Rahmi ständigt rörde sig bland olika män. Han framställde sig själv som offret men beskrev sig själv som ångerfull efteråt (Wikan 2003: 115), men att det var det enda rätta och nödvändiga att utföra ur kollektivets synvinkel för att återupprätta hedern. I detta fall hade hedern vanhedrats så pass till den grad att den endast kunde återupprättas genom att Fadime mördades. Rahmi uttalade sig om att ”*man har ju sin heder*”, som ett försvar efter att situationen gått så långt och att vanäran blivit så stark förödmjukelse inför släktingar, bekanta och familj, efter att Fadime uppmärksammade påtryckningarna av det hedersrelaterade förtrycket offentligt i media. Det gick så långt att folk spottade på honom, han undvek åka med bussen hem från jobbet och fick hjärtproblem. Så till slut fick han ta tag i problemet för att få sin heder tillbaka. (Wikan 2003: 121-122) Det berodde alltså på det kollektiva och kulturella trycket och dess reaktion, eftersom det handlar om hur han blev uppfattad och respekterad utifrån kollektivets gemensamma värdegrunder. För Rahmi blev denna grups värdegrunder och normer för påfrestande när det offentliggjordes, vilket eggade honom att känna rätten till att tvätta bort skammen för att få sin heder återställd.

Skolkuratorer och hedersrelaterat förtryck

I Sofia Erikssons uppsats (2005) lyfter hon fram tre skolkuratorers perspektiv på hedersrelaterat förtryck inom grundskolan 7-9. Deras arbete omfattar till exempel att hantera social problematik kring eleverna och deras föräldrar, samt ha individuella samtal och att jobba förebyggande mot t.ex. narkotika. Det förekommer en hel del möten med elevvårdslaget där kurator, rektor, specialpedagoger eller sjuksköterskan diskuterar om det är någon eller något särskilt som behöver göras, men även samverkan med Polisen, Socialtjänsten och andra myndigheter (Eriksson 2005: 6). I undersökningen lyfter hon fram patriarkatet (i likhet med Joseph och Wikan) som en bidragande orsak till hedersförtryckets förekomst, vilket bygger på könsdimensionen som argumenteras för att vara en konstruktion skapad av människan. Ett annat bidrag till detta patriarkala system är att värdegrunderna inom familjen och släkten

inte tar hänsyn till individens egna avsikter och värderingar (Eriksson 2005: 5). En av skolkuratorerna i Erikssons uppsats beskriver i sin uppfattning att hedersrelaterat förtryck sker när familjen förlorar sitt ansikte om inte dottern är oskuld när de gifter bort henne, eftersom familjens heder är kopplad till dotterns oskuld. Är hon inte det uppfattas hon som smutsig. Dessa värderingar innebär att det är viktigt att skapa ett nätverk med och mellan olika släktskapsgrupper för familjernas sociala och ekonomiska överlevnad, genom att man gifter bort dottern medan hon har sin oskuld och renhet kvar. Gärna ska detta ske innan barnet vuxit upp, och innan hon riskerar att bli föremål för andra mäns beundrande blickar. (Eriksson 2005: 8)

Vidare i Erikssons uppsats beskriver hennes informanter gemensamt att det verkar vara viktigt att kollektivet håller kvar sin kultur, och inte försvenskas. En informant menar att kulturen är viktig för kollektivets överlevnad och att det skulle innebära att familjen eller släkten förlorar sitt ansikte om någon i familjen skulle välja att motverka kollektivets intressen och värderingar. Om någon familjemedlem då försvenskas och bryter mot de starka familjenormerna skapar det en kollision med familjens kulturella normer och värderingar (Eriksson 10: 2005). Denna kulturella kollision förklarar Eriksson med ett ideologiskt perspektiv om grupp och- individcentrerad mentalitet som genomsyrar en kulturell enhet. Det individcentrerade ideologiperspektivet baserar sig på att individen går före grupper, är självtillräcklig och sekulär. Medan den gruppcentrerade ideologin utgår från att kollektivet alltid går före individen som en naturlig ordning, eftersom människan behöver ordna sig efter den sociala enhet personen blivit tilldelad (Eriksson 2005: 10-11). När det kommer till att anmäla hedersrelaterat förtryck och- våld till Socialtjänsten är det känsligt, då varken skolkuratoren själv eller Socialtjänsten kan kontakta familjen eftersom det kan riskera att barnet kan råka ännu mer illa och att situationen eskalerar till det värre. Det betyder då att föräldrarna fråntas all makt, eftersom elevens berättelse istället hamnar i fokus om vad som har hänt som ett sätt att skydda den utsatta eleven (Eriksson 2005: 16). Om det är en hederskonflikt mellan en tonåring och dennes föräldrar, där tonåringen anmält sina föräldrar skulle det betyda att individen gått emot kollektivet vilket skulle riskera att vanära dem och dra skam över deras heder. Så om Socialtjänsten kontaktade familjen skulle det innebära att konflikten offentliggjordes, som då skulle kunna leda till att skammen blir så stor att individen hamnar i en livsfarlig situation. Har situationen blivit så pass allvarlig att det innebär våld eller livsfara så går Socialtjänsten in med LVU och skyddar individen. LVU är *lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga*. (Eriksson 2005: 14-15)

Senare i Erikssons uppsats beskrivs det att det är vanligare att flickor utsätts för hedersrelaterat förtryck på grund av den patriarkala familjestrukturen då de är underordnade männen, men att det även drabbar pojkarna trots att de kanske inte utsätts för våld. En av Erikssons informanter säger att pojkar är hårt hållna i hemmet och förväntas gifta sig snabbt trots att de kanske inte är riktigt mogna för det, men att det finns förväntningar på dem att göra det. Eriksson förklarar detta med hjälp av det gruppcentrerade och ideologiska perspektivet där kollektivet har makten över individen som måste inordna sig efter den sociala enheten. Förtrycket uttrycks när individen motsätter sig normer och förväntningar på kollektivets värderingar, oavsett kön. Detta innebär att även pojkarna riskerar att bli utsatta om de motsätter sig att vakta och spionera sina systrar, även om de egentligen inte vill när de blir tvingade till det (Eriksson 2005: 18-21). Erikssons uppsats avslutas med sammanfattningen om att hedersproblematiken kan ses som en kollision mellan det individualistiska och kollektivistiska tänkandet, men också som en generationskrock mellan barnen som växer upp i den svenska kontexten, och föräldrarna, som känner maktlöshet eftersom de står längre ifrån de samhällsvärderingar som deras barn anpassar sig efter. (Eriksson 2005: 31)

IV. Hederskultur inom idrott och- hälsa

I denna del kommer resultatet av det insamlade materialet att presenteras. Dessa underrubriker som följer nedan är en redogörelse av totalt tre stycken teman, som var och en är kopplad till att besvara uppsatsens frågeställningar. Temana är utformade efter det transkriberade materialet om hederskultur och- relaterat förtryck.

Lärarnas perspektiv på hederskultur inom idrott och- hälsa

Inför mötet med informanterna var de informerade sedan tidigare om vad ämnet handlade om, eftersom det framkom redan i kontaktmejlet. Därmed rådde det inte några större tveksamheter om vad de gett sig in på att bli intervjuade om, men eftersom tolkningar och uppfattningar av begrepp kan skilja sig åt av olika anledningar behövdes det ändå en inledande öppen fråga som kunde leda till en öppen diskussion eller tolkning av vad hederskultur och- relaterat förtryck är utifrån informantens perspektiv. Inledningsvis berättar Helena vad hon tänker på när jag frågar henne allmänt om hederskultur, och hon ser på det ur ett värdeperspektiv och menar att vi har det så bra med hur frihet och jämställdhet i Sverige.

”Jag tänker på att vi har det väldigt bra i Sverige och att så många av oss får leva så väldigt fritt som vi gör, och att det är väldigt accepterat att oavsett om man är tjej eller kille får röra sig fritt i samhället bland vänner och så vidare. Ja jag har stött på det några gånger i skolan, inget på den här skolan men tidigare på de andra skolorna.”

Amelia som är min andra informant, får omedelbara associationer när vi kommer in på ämnet hederskultur. Hon säger följande:

”Jag tänker nog på Fatima¹, hon som blev hedersrelaterat mördad. Det är det första jag tänker på. Sen tänker jag nog att det är strängt, kvinnorna ska förhålla sig till regler, som männen har skapat, lite det här vi mot dom känslan, lite så, att man inte får välja själv som kvinna. Men framförallt att man kan bli bortlovad eller bortgift när man är bara fjorton femton år, att de vet redan allt man ska göra i kommande i livet. Det är väll det jag tänker på med hederskultur. Men med simundervisning är det lite det här med burkini.”

När jag intervjuar Lizette så associerar hon till makt, genus och tvångsäktenskap.

”Ah hederskultur är när familjen bestämmer över sina söner eller döttrar, i förhållande till det andra könet tänker jag rent brett(...) Vi hade ju någon elev som åkte tillbaka ner till något land och vi befarade att hon behövde gifta sig.”

Lizette förklarar även utifrån sina erfarenheter med att arbeta med elever i förberedelseklasser, och hur det handlade mycket om att motivera eleverna.

”Det var en förberedelseklass när jag började här och då hade vi simundervisning som jag hjälpte till med, inte att jag ledde den men åkte dit med dem och peppade dem. För mycket är ju inte när de är i vattnet utan allt det här innan att man klär om, kommer till simningen, att det är viktigt och att det ingår i betyget. Den här motivationsbiten är ju väldigt stor. Jag skulle säga att det är 70 % och 30 % i vattnet kanske. Så man måste vara väldigt fyrkantig och berätta vad som gäller alltså(...) Många utav de här tjejerna var väldigt frimodiga och ville och kunde. Men de skulle ha olika

---

¹ När Amelia säger Fatima, menar hon antagligen Fadime som blev hedersmördad.

banor för sig så vi fick ha en bana för tjejerna och en för killarna och man fick ha undervisning samtidigt då.”

Dessa inledande uttalanden om hur lärarna uppfattar hederskultur och- relaterat förtryck utifrån deras egna erfarenheter är en utgångspunkt i den här uppsatsen för att förstå hur fenomenet uttrycker sig inom skolvärlden och mer specifikt inom idrott och- simundervisningen, och vad som indikerar att det är ett uttryck för hederskultur.

Helena förklarar i mötet att hon varit med om att hantera hedersrelaterat förtryck, dock utan att varit den som varit allra närmast ansvarig för att hantera problemet.

”Ah jag har varit med om det men jag har inte varit den som har varit närmast och rätt i det(...) jag har fortfarande jobbat på skolan och fått information om det kring den här eleven som det varit väldigt speciella förhållanden för(...) sen så kom det ju olika typer av män som skulle ha koll på henne i skolan liksom eller vad man ska säga(...) Ah det var nog släktingar tror jag. Så då fick vi ju information om att de inte skulle vara där.

Helena berättar också om hur man på olika ställen har försökt att hantera problemet med simundervisningen genom att dela upp utrymmet eller tiderna för bad mellan flickor och pojkar.

Jag vet att det finns på vissa ställen att det finns några som endast kan tänka sig vistas om det endast är kvinnliga(...) Människor som jobbar där till exempel. Det var vissa på den mångkulturella skolan jag jobbade på tidigare och då vet jag att de har haft vissa tider för bara för kvinnor - att bara kvinnor får komma dit på mindre badhus alltså. Jag tror att de har haft så i (en kommunal) för det är ett mindre badhus, men det har de slutat med för nu är vi faktiskt i Sverige och då får man faktiskt anpassa sig.”

Helena tillägger också att det här med kläder och kraven på att klä sig anständigt inte bara är en fråga för idrotts och- hälsoundervisningen i skolan.

”Jag vet även att på den mångkulturella skolan så var det flera tjejer som gick hemifrån i vissa kläder och bytte om på skolan eftersom man inte får klä sig som man vill. Att de klädde sig mer utmanande i skolan, ja.”

Amelia har också kunskap om hur man på olika sätt har försökt att skapa möjligheter för flickor att kunna få till simhallen, och hon har också egna erfarenheter av att försöka hantera situationen.

”Jag vet att (XX)- badet i Stockholm har ett slags skynke där man kan dra för så man kan simma på ena sidan för tjejer och andra sidan för killar. Så behöver man aldrig visa sig, även fast det är tillsammans(...) Jag vet att de här eleverna som är nya, jag har en tjej som hade bikini och kanske har varit i Sverige i ett år och är super duktig och brukar komma till simhallen. Men hon var väldigt så här, hur ska det bli? Hur ska det bli? Har de burkini? Kommer jag att kunna simma själv med dig eller?”

Lizettes erfarenhet av elever av annan kulturell bakgrund än svensk var att det krävdes ytterst tydliga direktiv om vad som gällde när det kom till simundervisningen, och hur det skulle påverka betyget om de inte deltog.

”Sen var det en elev om hon nu var från Iran eller Irak och hon deltog inte i simundervisningen överhuvudtaget. Hon sa nej och det var föräldrarna, där märkte man att hon hade ingen chans, där var föräldrarna som bestämde och det hade ju varit något samtal med rektorn att hon skulle ju inte. Så rektorn kom ju ut med att det här skulle ju inte vi bry oss i alltså, att hon inte behövde undervisning men hon fick ta sitt F². Sen kan jag inte säga helt vad det beror på exakt men jag fick ju känslan av att det hade med det här att göra. Sådant känner man ju fast hon inte säger.”

Vidare berättar Lizette att förklara utifrån hennes erfarenheter om att hedersrelaterat förtryck förekommit i form av spionageliknande företeelser, som även resulterat i våldshandlingar.

”Det har jag ju sett. Så finns det ju den andra biten där någon sa, ”du sa till min syster, jag ska slå dig på käften”. Att man som bror slår ner någon för att någon sa något till ens syster(...) Då får vi reda ut det slagsmålet liksom, varför började det här då? Jo för att han sa det till min syster. Så var det ju, och ganska ofta på (en skola) ett tag. Så att man försvarar också sina systrar(...) Men sen är det så att när de här kom till skolan var det för många en fristad från deras släkt och där fick de ju umgås med alla möjliga

---

² Underkänt i betygsskalan A-F, där A är högsta betyg.

som de inte fick umgås med hemma för hemma fick de ju bara umgås med kusiner, och i skolan var det allt möjligt så de tyckte det var ju så roligt att vara i skolan. Men det var ju fullständigt gränslöst i skolan, eftersom i Sverige ”ja men snälla kan du inte”, men hemma var det ju liksom hårda raka, ”så här gör du och så här gör du inte.”

Skolkuratorns och socialsekreterarens perspektiv på hederskultur och- relaterat förtryck

I mötet med Sandra som jobbar som skolkurator om hur hon uppfattar och definierar hederskultur och- relaterat förtryck så associerar hon det med en viss stadsdel i kommunen hon arbetar i och att det främst omfattar flickor.

”Alltså rent spontant - det är ju en stadsdel där det bor många med utländsk bakgrund, främst flickor tänker jag på vilket inte alltid stämmer, ja. Hedersvåld, att man inte får vara med den man vill kanske, sådana saker, ja. Vi hade mycket i problematik i (en mindre grannkommun) och det var väl därför att det blev en fråga liksom. För då samlades 10-12 män (pappor) i ett rum och bestämde liksom och de är ju inte okej tycker jag. För då fick ju inte eleverna simundervisning sen, eller fick det inte på samma villkor som de andra och så.”

I Sandras arbete som skolkurator kan mötet med elever som drabbats eller utsatts av något skilja sig avsevärt från situation till situation. När vi talar vidare om hur ärenden och situationer som drabbat en elev hanteras av skolledningen säger hon att det är viktigt med information.

”Ja självklart alltså, dels är det ju så att rektor får i princip släppa sekretessen helt. Så att rektor ska ju ha information. Så vi kan informera ganska fritt. Lärare är lite en annan sak med, men där, man informerar ju på något sätt, men sen är ju frågan om vad. Läraren ska ju veta om det är någonting, de kanske inte behöver veta i detalj men de ska ju kanske veta att någonting är på gång eller så. När vi hade den här incidenten här förra året och det var en elev som blev omhändertagen av Socialtjänsten, då är det klart att lärarna måste veta för när en elev kommer till skolan behöver de ha en backup att veta. Och det sker också i en överenskommelse med eleven om

hur mycket som jag får säga, så till en lärare kanske jag får säga allt och till en bara lite grann. Det är olika då.”

Sandra förklarar hennes arbetssätt med att om en elev misstänkts eller har råkat ut för hedersrelaterat förtryck (eller något annat förtryck), så sker ett samtal med eleven utan att föräldrarna behöver blandas in. På grund av risken att en situation skulle kunna eskalera så dämpar man situationen för elevens trygghets skull. Detta var fallet för en flicka som Sandra talade med, då en lärare märkt signaler på att något var fel. Det hade även förekommit upplevelser av att inte få göra som hon ville, och inte få träffa vem hon ville. I Sandras arbete och särskilt i situationer som denna arbetar hon med kap. 14 i Socialtjänstlagen (2001:453), vilken är *Lagen om kännedom eller misstanke att ett barn far lilla* (Riksdagen, 2018). Detsamma gäller likabehandlingsplanen som tar upp deras skyldighet att anmäla kränkningar och diskriminering.

Socialsekreteraren Malou talar utifrån sin erfarenhet av hedersrelaterat förtryck i relation till ensamkommande flyktingbarn och könsstympade somaliska kvinnor.

”Sen jobbar jag mycket med ensamkommande flyktingbarn, så ja, jag har haft rena hedersfall med myndighetsutövning och då har det uppstått problem, med ungdomar som vi var tvungna att åtgärda med polisen(...) Det är komplicerade fall för det finns fördomar hos alla, hos mig också och då ska man vara medveten om sina egna fördomar. Det spelar ingen roll jag kommer från ett annat land men jag känner inte till Somalia, jag måste lära mig också om de här länderna. Jag har haft tjejer från Somalia och om du läser så vet du att de flesta tjejer är könsstympade.”

Hon berättar också om hur det finns hederskulturella patriarkala mönster i den ort hon arbetar, bland en grupp landsmän med samma kulturella bakgrund, som spionerar och försöker kontrollera kvinnor att följa deras kulturella värderingar gällande bland annat kvinnornas klädsel.

”Ja ja, det har varit om vi ser, det handlar om olika småsteg. Till exempel om en tjej vill ta bort sin slöja och gå till skolan utan slöja, men sen så kommer den här gruppen och säger att hon måste ha slöja, vilka kanske är familjen eller kanske landsmän och så vidare. Sen har jag varit med om att en har blivit så rädd att hon stannade hemma med nerdragna gardiner för att hon var så rädd att gå ut, ifall hon skulle möta otrevligheter eller, förstår

du? Så det kan hända inte bara familjen, utan landsmän som hör och det är för att (den här staden) är liten stad och de umgås med varandra och bildar någon grupp förstår du, för de behöver varandra för det är svårt att komma in i svenska samhället. Och det är jätteviktigt att man håller tillsammans och tillhör någon grupp, så då stödjer de varandra genom att titta på avvikelser och kontrollera. Det har jag hört från klienter, att de inte får göra sina val. Men jag har också sett över tid att de människorna anpassar sig. Att stegvis frigörs tjejernas kläder, att de succesivt har kläder som är mer som svenskars har jag märkt. För man vill anpassa sig i en grupp förstår du, man vill ha någorlunda liknande kläder så man har kanske tajta byxor, en jacka och ändå den här slöjan som du kanske har märkt också, så man hittar någon kompromiss.”

När vi talar vidare om hedersrelaterat förtryck och dess uttryck refererar Malou till andra erfarenheter, som till exempel varav då en flicka vände sig till Socialtjänsten och berättade att familjen bestämde vem hon skulle vara med när det gällde killar.

”Ja men då kommer några minnen från fall som jag hade om vi säger så. Jag tänker då på en tjej som hade det jättesvårt och ville leva sitt liv och ha pojkvän som hon valt, men fick inte för sin familj och så(...) Då var det hon som berättade själv att föräldrarna ville bestämma över henne vem hon skulle vara med när det gällde killar och så, men det ville hon inte och hon var väldigt stark och vände sig till oss(...) Oftast hamnar de här tjejerna i en sådan väldigt svår inre konflikt., för att man ändå älskar sina föräldrar och då är det en lojalitetskonflikt, förstår du. En ambivalens så hon ville ha hjälp. Jag tänker på henne och på några som sagt, somaliska tjejer som jag försökte hänvisa till läkare och kanske någon operation.”

Malou förklarar att ärenden som omfattar individer som utsatts för hedersrelaterat förtryck oftast hanteras i tysthet och utan någon kontakt med den utsattes familj, eftersom det riskerar att förvärra situationen om det offentliggörs. Hon säger att under hennes utbildning fick de tillgång till ett bedömningsinstrument med namn ”Patriark” (vägledning för bedömning och hantering av risk för hedersrelaterat våld). Utöver det arbetar Malou nära sin chef och sina överordnande för svåra beslut om hur de skall hantera hedersrelaterade fall, och hon menar att det inte finns anledning till att dela situationer som dessa med hela arbetsgruppen.

Det förebyggande arbetet

Det förebyggande arbetet gällande det hedersrelaterade förtrycket i Sverige är stort och omfattar allt från regeringsuppdrag till ideella organisationer och andra aktiva motståndare. Men arbetet som sker inom skolan är en del av lärandet om de grundläggande värderingarna om jämställdhet, demokrati och mänskliga rättigheter som också ska genomsyra utbildningsväsendet och både lärare och elever. Förutom det så finns det andra metoder, som likabehandlingsplaner eller andra planer för att främja jämställdhet, men också fortutbildningar och föreläsningar som syftar till att uppmärksamma hederskultur och-relaterat förtryck.

Helena har erfarenhet av att skolan anlitat en teater som syftade till att informera och uppmärksamma om detta.

”Ah just det vi hade teater det kom ett gäng som spelade teater om hedersrelaterat våld som lärare och elever fick kolla på, i omgångar liksom. Det var jättegivande faktiskt. Hur det kan vara att vara den här tjejen som har span på sig hela tiden och hur det är och vara den här storebrorsan som tvingas att hålla koll på systemen. Det var ett väldigt bra sätt att få inblick i och förstå för jag har själv inte kommit i kontakt med det så jättemycket och det var precis när jag började jobba. Skolor erbjuds alltid olika typer av kulturella eller får också bidrag för att göra olika kulturella saker, att informera både elever och lärare att det här förekommer och finns liksom.”

Det finns även ett samarbete mellan lärarna och elevhälsan, i syfte att förebygga och hantera utsatta elever. Hon beskriver att det ibland överförs information från elevhälsan om den är nödvändig för lärarna att veta. Arbetssätten för att förebygga hedersförtryck eller andra fall som förorsakar individen ett problem, är att det finns olika steg i processen, som att informera till klasshandledare eller direkt till skolkuratoren beroende på hur pass känslig situationen är.

I mötet med Amelia berättar hon hur det undervisades om hur man skulle lösa simundervisningen då tjejer och killar inte fick vara i simhallen tillsammans. Vidare nämner hon att skolans elevhälsateam och ledningen jobbar för dessa frågor, och likabehandlingsplanen är också något som varje lärare skall försöka implementera i sitt arbete för att motverka diskriminering.

”Absolut. Vi pratade ju också om det här med hur man löser simundervisning. Tjejer som inte får vara med i simhallen tillsammans med killar(...) Vi hade det på GH och om det skulle ske så skulle man behöva boka en annan tid på simhallen då de kunde åka dit då, det fanns alltid att boka en tidig morgontid och så där. Elevhälsovårdsteamet och ledningen jobbar såklart alltid för att det ska... Sen finns den här likabehandlingsplanen, och hela den biten oavsett etnisk bakgrund eller trosuppfattning som diskrimineringsombudsmannen skrivit. De har ju tagit fram materialet som man måste följa. Man måste ju ha en sorts plan för att ”om det här händer gör man så”, och det här står i likabehandlingsplanen som finns i alla skolor och det här har man skyldighet att följa. Sen hur den är implementerad hos oss lärare ju lite si och så... det är ju tyvärr ett väldigt fint dokument och man får inte tillräckligt tid med att jobba med det.”

Lizettes erfarenhet av det förebyggande arbetet var ett samarbete med så kallade ”brobyggare”, vilket var somalisktalande tolkar och studiestödjare som arbetade av kommunikativa och kulturella skäl mellan Lizette och eleverna i skolan och mellan Lizette och elevernas hem.

”Ja det var ju lite olika diskussioner då eleverna stod och undrade om de ville såhär och det var ju bara att tala om för föräldrarna rakt upp och ner du är i Sverige och då hade vi ju de här ”brobyggarna” eller vad ska man säga, somalisktalande tolkar eller studiestödjare som de kallades(...) Mellan mig som svensklärare och eleverna, skolan och mellan mig och hemmet. Så hade du utvecklingssamtal hade du alltid med en språkstödjare(...) Av kommunikationsskäl dels språkliga och dels kulturella så ibland frågade jag ”vad sa du nu då?”. De såg ju väldigt konstiga ut när jag hade sagt något. Då sa han bara ”ah jag sa du är i Sverige nu och här gör vi på det här sättet och vill du vara i Sverige så är det såhär du gör!” Så de var ju ganska hårda liksom, ”stannar du i Sverige gör du på det här sättet annars kan du vara någon annanstans, det är liksom ditt val!”. Och det var ju väldigt bra att de var så tydliga för att jag till en början hade kanske inte vågat säga så.”

Skolkuratoren Sandra har erfarenhet av förebyggande arbete mot hedersrelaterat förtryck. Vid en skola hon tidigare arbetade som skolkurator berättar hon hur de utvecklade en plan i syfte av att förebygga förtrycket inom skolan.

”Ja, alltså dels i (en mindre grannkommun) då, där gjorde vi ju en handläggningsplan för hedersrelaterade frågor om man säger så, jag och en annan kurator som också jobbade där då skrev den då, också frågor i den som man skulle kunna utgå ifrån. Förslag till lärare och så för det är inte så lätt att och veta vad man ska fråga faktiskt(...) Det kanske var lite mer ”rakt-på-frågor” också faktiskt, att man inte alltid vågar alltid men det kanske är okej om du har en mall att fråga ”verkligen, hur det är hemma(...)?” Om eleven inte vill gå hem liksom.”

Sandra fortsätter med att berätta om utbildningar som syftat till att uppmärksamma problematiken, men säger samtidigt att hedersfrågan kanske inte är allra högst prioriterad i skolan.

”Jag gick på en utbildning också i (i en mindre grannkommun) då och de var därför vi skrev den. Den handlade om våld i nära relationer och då var ett tillfälle bara om hedersvåld, och den var bra, det var en bra utbildning eller vad man ska kalla det(...) Och vi var inte så många så det fanns mycket tid för diskussion också. Så det var bra. Här har jag inte hört någonting om det, men jag kan tänka mig också att det blir, alltså vi går nästan bara på gratisgrejer liksom och det är ganska sällan vi får gå på någonting annat men ibland kör ju kommunen saker. Sen väljer man ju, om jag skulle prioritera utifrån skolans behov skulle jag inte prioritera hedersfrågan för det är inte sådant stort problem.”

Det förebyggande arbetet som socialsekreteraren Malou har erfarenhet av är ganska begränsat, och hon säger bara kort att kommunen hon jobbar i hade de för några år sedan *”en utbildning som handlar om precis sådana saker, hedersrelaterat våld, könsstämpning och sådana saker och hur man kan åtgärda, så vi har fått lite utbildningar”*.

V. Sammanfattning

Idrottslärnarnas uppfattning

Läroinformaterna beskriver sina uppfattningar om av vad hedersrelaterat förtryck är, och att det finns paralleller mellan deras erfarenheter och uppfattningar, även om några av informaterna har haft närmare erfarenhet av att hantera hedersrelaterade problem än andra. De alla associerar hederskultur och- relaterat förtryck till ojämlikheter mellan könen om att inte få ha friheten till att välja vem vilken man vill umgås tillsammans med. Amelia och Lizette berättar även om hedersrelaterat förtryck i form av tvångsgiftermål, som syftar till att skapa ekonomiska, sociala och politiska förbindelser mellan släktskapsgrupper och upprätthålla familjens heder. Protester mot hedersförtryck har tagit sig i uttryck, och Helena berättar om hur flickor bytt om till mer utmanande klädsel när de kommit fram till skolan, som en indikation på att deras individuella frihet förtryckts i valet av kläder. Både Helena och Lizette berättar också att de varit med om att misstänksamma släktingar kommit till skolan för att spionera på en familjemedlem, och att man ibland tagit till våld för att försvara vad man uppfattar som kränkningar av en flickas heder, t.ex. om en pojke tagit kontakt med henne eller om hon umgåtts med ”fel” personer. Lärarnas perspektiv på hedersrelaterat förtryck överensstämmer därför med Joseph's (1996) beskrivning av hederskultur som ett sociokulturellt fenomen som har sin grund i en patriarkal samhällsstruktur.

De har också liknande erfarenheter av att undervisa elever med utländsk bakgrund i simning, och Helena berättar att flera elever blev bättre på att delta sedan de fick tillgång till burkini, vilket skyddar deras kropp från pojkarnas blickar. Amelia berättar utifrån sin erfarenhet gällande simundervisningen, att ett badhus anpassade sina lektioner efter påtryckningar, genom att göra en avgränsning i poolen med ett skynke, som separerade flickor och pojkar från varandra. Sist förklarade också Lizette hur hon fick direktiv från rektorn gällande en flicka som inte alls skulle delta i simundervisningen, och därmed fick ta sitt F. Alla har de erfarenheter som indikerar att hedersförtryck har gjort det svårt för alla, både pojkar och flickor att delta i simundervisningen på samma villkor.

Skolkuratoren och socialsekreterarens uppfattning

Skolkuratoren Sandra berättade om sina erfarenheter av hedersrelaterat förtryck och sa att hon varit med om att cirka 10-12 äldre män, som var pappor till elever, kommit till skolan och bestämt huruvida eleverna skulle delta i simundervisningen eller inte, alltså på andra villkor

än andra elever. Sandra berättar hur ärenden som rör hedersproblem hanteras, genom att rektorn skall ha den övergripande informationen angående sekretess, men att det är lite annorlunda med lärarna. Ett ärende kan innebära att viss information delas med lärarna eller en specifik lärare, lite beroende på situation och vad frågan gäller. Sådana överväganden sker även efter överenskommelse med den utsatta eleven själv. I ett fall som var Sandra med om, när en elev utsatts för psykiskt och en del fysiskt hedersrelaterat våld, då kontaktades inte föräldrarna på grund av risken för att situationen skulle förvärras. Sandra har också erfarenhet av att Socialtjänsten omhändertog en flicka, men då behövde de kontakta föräldrarna och meddela situationen. Sandra arbetar med Socialtjänsten och Socialtjänstlagen kap. 14 i socialtjänstlagen (2001:453), vilken är *Lagen om kännedom eller misstanke att ett barn far illa* (Riksdagen, 2018), för att hantera elever och barn som hamnar under ett hedersrelaterat förtryck, eller på något annat sätt far illa.

Socialsekreterare Malou berättar att hennes erfarenhet av hedersrelaterat förtryck har omfattat flera personer som kommit till henne för att få hjälp. Bland annat berättade hon om sin erfarenhet av somaliska kvinnor som blivit utsatta för könsstympning, vilka Malou hänvisat till läkare och operation för att åtgärda deras besvär. Vidare berättade Malou om flickor som vänt sig till henne för hjälp då de upplevt ett förtryck av landsmän som trakasserat dem för att de anses ha burit för utmanande klädsel. Hon minns en flicka som levde under hedersrelaterat förtryck och vände sig till Socialtjänsten då hon inte fick vara med den pojkvän hon träffat, eftersom familjen ville bestämma det. I handläggningen av hedersrelaterade ärenden förklarar Malou att de oftast hanteras i tysthet i syfte att skydda individen, så att ingen specifik information sprids inom arbetsgruppen och det enda informationsutbytet som egentligen sker är med hennes överordnande och med hennes chef. Ibland behövs det guidning utifrån för att hantera det hedersrelaterade våldet, och ibland används ett bedömningsinstrument för att hantera dessa ärenden ("Patriark").

Informanternas uppfattning av det förebyggande arbetet

Det finns olika strategier och metoder för att förebygga hedersrelaterat förtryck. Det kan ske genom utbildning, beredskapsplaner, och policys från olika nivåer, men även mindre och enkla informationsutbyten, genom att helt enkelt bara prata om fenomenet. I mötet med Helena berättar hon att hennes erfarenhet av förebyggande åtgärder bland annat skedde genom teateruppvisning på skolan. Det kom en grupp som i omgångar framförde en pjäs om hedersrelaterat förtryck och hur det faktiskt är att leva under det. Hon menar att skolor får

bidrag för att informera om kulturella saker, vilket detta var. Helena förklarade också arbetssättet mellan lärarna och elevhälsan, som går ut på att utbyta information när det är relevant, och att följa en särskild policy för vem man behöver informera, till exempel klassmentorn eller skolkuratoren, om man misstänker att en elev är utsatt för hedersrelaterat förtryck.

Amelias erfarenhet skiljer sig litet i förhållande till de andras erfarenhet och uppfattning om hur det förebyggande arbetet genomförs. Under hennes utbildning berättade hon att de undervisades i om hur de skulle lösa simundervisningen, om det var flickor och pojkar i simhallen tillsammans. Iså fall skulle undervisningen anpassas efter att eventuellt dela upp könen, till exempel med tidiga morgnar eller genom att boka olika simhallar för flickor och pojkar. Vidare berättade hon om arbetet med likabehandlingsplanen, som är ett dokument som syftar till att värna om jämställdhet och eleverna, men som implementeras på litet olika sätt från lärare till lärare. Planen är tänkt att motverka diskriminering på grund av etnisk bakgrund och trosuppfattning med mera, men att det är ibland svårt att kombinera direktiven i planen med utbildningskraven.

Lizette berättade om sin erfarenhet av hur det förebyggande arbetet skedde genom att beskriva hur personer med somalisk bakgrund arbetade på skolan tillsammans med Lizette för att underlätta och förtydliga kulturella och språkliga barriärer under undervisningen, även under utvecklingssamtal.

Skolkuratoren Sandra berättade att hon var med i att utveckla en handlingsplan som skulle motverka och hantera hederskulturella och- förtryckande situationer. Hon förklarade att den skulle vara till hjälp för hur lärarna skulle kunna prata med elever som var misstänkta för att utsättas för hedersrelaterat förtryck hemifrån.

Malou berättade att hon ofta råkar på att hantera hedersrelaterade ärenden, vilket är ett slags förebyggande arbete i sig, med att samtala och handlägga sådana ärenden då det ingår i hennes dagliga arbetsuppgifter. Men förutom det så förklarade hon om att kommunen erbjudit och arrangerat särskilda utbildningar beträffande hederskultur och könsstämpning och hur problem som dessa kan åtgärdas.

VI. Diskussion

Det finns flera gemensamma nämnare i informanternas svar, som tar upp centrala delar av det som utmärker ett hedersrelaterat förtryck. Informanternas erfarenheter av hedersrelaterat förtryck och dess uttryck är förhållandevis lika varandras, och det finns en samstämmighet när det gäller uppfattningen om vad hedersrelaterat förtryck är och vilka uttryck det tar sig i

skolmiljö. Det hedersrelaterade förtrycket är ett komplext fenomen som beroende av plats och i kombination med andra värderingar tar sig i uttryck som avviker från de normer och värderingar som den svenska skolan grundar sig på. Förklaringar till detta finns i en patriarkal struktur, där upprätthållandet av mannens heder är mycket viktigt. Mannen kan vanäras genom de kvinnliga (eller manliga) familjemedlemmarnas beteende, och genom en kvinna som beter sig olämpligt kan anses smutsa ned mannen och därmed familjens och släktens heder (Wikan 2003: 62). Helena, Amelia och Lizette resonerar på ett likartat sätt kring vad hedersrelaterat förtryck är för någonting. Helena relaterar det till ett perspektiv på den jämställdhet som vi har i Sverige, om det fria valet att få röra sig som man vill och att få umgås med vem man vill. Likaså resonerar Amelia, att det är ett förtryck mot kvinnan och att ett uttryck för hederskultur kan vara tvångsgiftermål som baserar sig på männens normer och värderingar kring hur kvinnor ska bete sig. Lizette pratar också om hur familjen kontrollerar sina söner eller döttrar, och det ibland finns risk för att flickor förs till familjens hemland och tvingas gifta sig mot sin vilja. Giftermål är enligt Joseph (1996: 14) viktiga i patriarkala samhällen, eftersom de skapar ekonomiska och sociala allianser mellan och inom släkter. Att gifta bort och kontrollera kvinnan handlar om att bevara hennes renhet, det vill säga sexualitet, eftersom hennes kyskhet anses vara en resurs som tillhör de äldre männen i hennes faders, och senare hennes makes släktskapsgrupp. Därmed krävs noggrann kontroll för att se till att kvinnan inte sätter deras heder på spel, då eventuell skam eller vanära skulle innebära att dessa män som förmyndare skulle tappa sin heder och ingen skulle vilja ha ekonomiska, sociala eller politiska förbindelser med den familjen eller släktskapsgruppen (Dógan 2011: 425, 427). I relation till detta har de alla, Helena, Amelia och Lizette, erfarenhet av situationer som indikerat detta. Lizette minns hur det blivit slagsmål för att en person talat med någons syster, vilket är en indikation på att det handlar om att bevara flickans kyskhet och på det viset inte riskera familjens heder, eller att flickor bytt om till andra kläder när de kommit till skolan, som en möjlig indikation på att de inte får klä sig som de vill i hemmet.

Socialekreteraren Malou förklarade att hos dessa flickor som söker hjälp hos Socialtjänsten på grund av hedersrelaterat förtryck hemifrån, skapas det en ambivalens och inre konflikt när de inte får välja själva vem de vill vara med. Malou som berättade att hon mötte en flicka som levde under hedersrelaterat förtryck hemifrån då hon inte fick välja vilken kille hon ville vara med. Skolkuratorn Sandra hade också behandlat en flicka som levde med fysiska och psykiska kränkningar och påtryckningar i hemmet gällande vem hon inte fick umgås med. Malou och Sandra förklarar att barn socialiseras in i sina normer och värderingar under sin

uppväxt, och att de påverkas av den kulturella gruppens normer som de växer upp i. Ambivalensen och det hedersrelaterade förtrycket kan uppstå när barnet istället internaliserar delvis motsatta och liberala normer och värderingar som förmedlas genom skola, samhälle och vänner, än de kulturellt kollektivorienterade värderingarna som uttrycker familjens och släktens värderingar och intressen. Detta stämmer överens med vad Eriksson (2005: 5) skriver om i sin uppsats, att de hedersrelaterade normerna och värderingarna beror på patriarkat, vilket är genusordningen som ligger till grund för hederskulturen. Sandras erfarenhet av händelsen där cirka 10-12 pappor samlades för att bestämma om hur deras döttrar skulle delta i simundervisningen eller inte är också ett exempel på detta. En förklaring till männens kontrollerande av flickornas deltagande i simundervisningen som kopplas till hedersvärderingarna, är att flickorna i familjen och släkten inte får uppfattas som smutsiga. Det vill säga att deras kroppar inte får utsättas för pojkars blickar, under till exempel simundervisningen, eftersom familjens heder är kopplad till flickans oskuld och renhet som är viktiga egenskaper för hos flickan när hon ska giftas bort. Hennes rykte och heder är också viktiga för att de manliga familjemedlemmarna ska behålla sin respekt och status och kunna upprätthålla sociala nätverk mellan olika släktskapsgrupper för familjernas sociala och ekonomiska överlevnad (Eriksson 2005: 8). Detta visade sig även stämma överens med Lizettes erfarenhet där en flicka utsattes för påtryckningar hemifrån att överhuvudtaget inte ens delta i simundervisningen, och som därmed fick ta ett F³ i betyg. Det ska klargöras att Lizette var även medveten att det kunde varit någon annan orsak till att flickan inte var med på simundervisningen i skolan. Samtidigt är det något Lizette kände på sig efter tidigare incidenter, och med anvisning och direktiv från rektorn, om att en elev inte skall delta i särskilda undervisningsmoment som anses hota de kollektiva normerna och värderingarna från elevens hem.

I lagstiftningen, skollagen, Skolverkets och skolors läroplaner och- likabehandlingsplaner framkommer det tydligt att hedersrelaterade förtryck tas på allvar och att det inte är förenligt med de grundläggande värderingarna om jämställdhet, mänskliga rättigheter och demokrati. Dessa lagar syftar till att beskydda kvinnor och flickor, men även män och pojkar, från hedersförtryck och till att förhindra tvångsäktenskap. I skollagen är det tydligt uttryckt genom att jämställdhet skall råda inom skolan. Ingen elev får diskrimineras, oavsett bakgrund,

---

³ Underkänt i betygsskalan A-F.

socioekonomiska förhållanden, etnisk tillhörighet eller kön. Dessa värdegrunder är förankrade i lagstiftningen och genomsyrar skolväsendet och alla läroplaner.

Informanternas uppfattningar och erfarenheter av det förebyggande arbetet gällande uttryck för hederskulturen är av litet olika karaktär, men alla med beröringspunkten av att de har arbetat förebyggande med frågan. Helena berättade om att skolan hon arbetar på arrangerade så att en teaterpjäs spelades upp på skolan, med syftet att informera lärare och elever hur det faktiskt är att leva under ett hederskulturellt förtryck. Detta var ett initiativ från skolan, och Helena menade att skolor får olika bidrag för att åskådliggöra kulturella frågor. Initiativet kan ses som ett led i Skolverkets arbete med jämställdhet i läroplanen.

Trots detta berättade Amelia att hon under sin lärarutbildning fick rådet att anpassa simundervisningen, om det fanns problem med hedersförtryck, genom att dela upp flickors och pojkars simundervisning på olika tillfällen. Enligt diskrimineringslagstiftningen och skolornas likabehandlingsplaner och- läroplaner ska jämställdhet råda för att främja elevernas utveckling. Amelias exempel på särskiljande av flickor och pojkar från sin utbildning är alltså inte förenlig med svensk lagstiftning, utan är en praktisk men kortsiktig lösning på problemet med hedersrelaterat förtryck, som tillgodoser flickornas rätt att delta i all undervisning, men som samtidigt bekräftar uppdelningen av pojkar och flickor i undervisningen som acceptabel.

Lizette talade om att särskild anställd personal som benämndes ”brobyggare” eller ”språkstödjare”, personer med somalisk bakgrund arbetade som ett slags kulturella och språkliga medlare mellan Lizette, hemmet och skolan, och som också närvarande vid skolans utvecklingssamtal. Dessa brobyggare och studiestödjare arbetade alltså i enlighet med Skolverkets direktiv och skolornas läroplaner för att alla elever *”oberoende av geografisk hemvist och sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i skolväsendet om inte annat följer av särskilda bestämmelser i denna lag”*.

Skolkuratorn Sandra berättade om att hon varit med om att utveckla ett slags handlägningsplan med syftet att förebygga det hederskulturella förtrycket på den skola hon arbetade på. Den bestod av frågor och förslag till lärare, som lättare skulle veta hur de kunde fråga och nå ut till de elever som de misstänkte vara utsatta för ett hedersrelaterat förtryck hemifrån. Sandra berättade att anledningen till varför de skrev den, var att hon gått på en utbildning där de blev informerade om hederskultur och- relaterat förtryck.

Till sist berättade socialsekreteraren Malou om sitt dagliga arbete med att möta personer som är utsatta för, eller utsätter andra för, hedersrelaterat förtryck, att handlägga hedersrelaterade

ärenden, och som statlig myndighet finnas till förfogande för de personer som utsatts för hedersrelaterat förtryck. Utöver det så berättade hon om att kommunen erbjudit utbildning som informerade om hur de skulle kunna åtgärda problematik som omfattade hederskultur och könsstympling.

Denna uppsats visar att hederskultur är ett komplext kulturellt fenomen, men att det också finns förklaringar till hur fenomenet har uppstått i vissa samhällen, och vilka värderingar som ligger till grund för hederskultur. Samhällelig ordning och struktur bygger på särskilda meningsskapande berättelser. Människor väljer till exempel att tro på myter, förlita sig på ett monetärt utbytessystem eller anse att skam och heder är viktiga normer, och sådana uppfattningar kan ligga till grund för hur samhället är organiserat och vem det är som ansvarar för att ordningen upprätthålls. Just hederskulturen baseras på uppfattningar om vissa egenskaper hos kvinnor och män, och ofta refererar människor i en hederskultur till religiösa föreskrifter om genusroller. Även om hederskultur ofta sammankopplas med islam så förekommer hederskultur inom flera religioner, och det vore därför intressant att studera fenomenet också ur ett religionsvetenskapligt perspektiv. Men oavsett vilka grunder hederskulturen har så finns det ingenting som legitimerar att man våldför sig på en kvinna vare sig det är fysiskt, psykiskt eller sexuellt med orsak, med hänvisning till värderingar och normer av ett patriarkalt samhällssystem.

VII. Slutord

Syftet med denna uppsats var att ge en beskrivande och förklarande bild av hederskultur, och hur uttrycket för hederskulturen inom idrott och- simundervisningen för elever i årskurs 7-9 uppfattas ur tre idrottslärares perspektiv, en skolkurators och en socialsekreterares perspektiv, samt att se hur de hanterat frågor och ärenden relaterat till hederskultur.

Eftersom ämnet hederskultur är väldigt omfattande, var uppsatsens avgränsning nödvändig för att se hur fenomenet uttryckte sig, vilket visade sig vara genomförbart för att uppnå syftet.

Med relevanta teorier om bland annat patriarkat och tidigare forskning om ämnet hederskultur har informanternas erfarenheter kunnat diskuteras utan att bli generaliserande, samtidigt som deras erfarenheter och perspektiv av hederskultur utgör ett bra exempel på hur man i skolvärlden arbetar med hedersrelaterade problem, och därmed bidrar till kunskapen om hedersrelaterat förtryck i skolan för kommande studier av hederskultur.

VIII. Referenslista

Akademiska avhandlingar

Eriksson, Sofia. (2005). *Att se utsatta elever*. Linköpings Universitet.

Lindell, Hanna. (red.) (2014). *Våga Göra Skillnad*. Länsstyrelsen Östergötland.

Pio, Pricilla., Shahmoradi., Saman & Wennström, Jessica. (2013). *Är etnicitet en del av den du är eller din att definiera?* Göteborgs Universitet.

Tuvér, Alexandra. (2009). *Hedersmordet på Fadime Sahindal*. Högskolan i Gävle.

Wiman-Lindkvist, Emelie-Eleonora. (2005). *Den listiga prinsessan Mandelbloms mödomshinna*. Linköpings Universitet.

Elektroniska tidskriftsartiklar

Dógan, Recep. (2011). Is Honor Killing a "Muslim Phenomenon"? Textual Interpretations and Cultural Representations. *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 31, No. 3.

Joseph, Suad. (1996). Patriarchy and development in the Arab world. *Gender & Development*, 4:2, 14-19.

Internetkällor

Hedersförtryck. (2017). <http://www.hedersfortryck.se/> (Hämtad 2017-12-10).

Linköpings Kommun. (2017). *Likabehandlingsplan*. <http://www.linkoping.se/forskola-och-utbildning/grundskola/kommunala-grundskolor/sodra-skolomradet/backskolan/handlingsplaner-backskolan/likabehandlingsplan/> (Hämtad 2017-12-19).

Länsstyrelsen Östergötland. (2017). *Hedersrelaterat våld och förtryck – nationellt arbete*. <http://www.lansstyrelsen.se/Ostergotland/Sv/manniska-och-samhalle/jamstallldhet/hedersrelaterat-vald/Pages/index.aspx> (Hämtad 2017-12-19).

Norrtälje Kommun. (2018). *Likabehandlingsplan*. <http://www.norrtalje.se/info/barn-och-skola/grundskola/grundskolor/parkskolan/likabehandlingsplan/> (Hämtad 2017-12-19).

Ovesen, Jan & Brante, Thomas. "Patriarkat", *Nationalencyklopedin*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/patriarkat> (Hämtad 2018-01-02).

Sadow, Elin. (2016). "Carin Götblad: Hedersförtrycket ökar" *Uppsala Nya Tidning*. 5 juni. <http://www.unt.se/nyheter/upsala/carin-gotblad-hedersfortrycket-okar-4252345.aspx> (Hämtad 2017-12-30).

Skolverket. (2017). *Hedersrelaterad problematik*. Skolverket.
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/hedersrelaterad-problematik> (Hämtad 2017-12-30).

Lagar

SFS 1982:316. *Könsstämpning*. Stockholm. Socialdepartementet.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1982316-med-forbud-mot-konsstypning-av_sfs-1982-316

SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*. Stockholm. Kulturdepartementet
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm. Utbildningsdepartementet.
http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Stockholm. Socialdepartementet
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453

Litteratur

Götblad, Carin. (2014). *Våld i nära relationer*. Elanders Sverige AB: Stockholm.

Nilsson, Per., & Ashing, Inger. (2009). *Gift mot sin vilja*. Stockholm: Fritzes.

Wikan, Unni. (2003). *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront förlag.